

Resenyes

de una tecnologia modesta como el carácter de las formas de trabajo, apegadas a la tradición, pero también a la difusión de modas). A partir de ellos, como indicábamos al inicio, será posible plantear hipótesis generales más complejas para conocer el periodo.

Sin embargo, este debate sería imposible sin una renovación de las técnicas de estudio, que permitan interrogar a esos recipientes modestos. En este apartado es quizá donde se evidencian mejor los resultados adquiridos y las posibilidades futuras de las técnicas de laboratorio. Es también aquí donde se evidencia claramente la importancia de crear un ámbito de encuentro y debate especializado en términos de problemas históricos y de metodología. El desarrollo de la arqueometría, que dispone ya de sus propias publicaciones (*Archaeometry*), podría generar un proceso de máxima especialización que alejaría al investigador de la ciencia histórica y diluiría su trabajo en un perfeccionamiento continuo de los procedimientos de laboratorio. La creación de un foro de debate específico asegurará una mejor colaboración y diálogo entre investigadores, a partir del intercambio de preguntas e hipótesis que afectan a un periodo histórico concreto. Por ello, es de desear la continuidad de este tipo de iniciativas y su extensión al estudio de otras épocas y sociedades del pasado.

Víctor Revilla Calvo

ARCE, Javier, *Bárbaros y romanos en Hispania (400-507 A.D.)*, Marcial Pons Historia, Madrid, 2005, 318 p., 28 figs.

Reprement el fil de la seva fonamental obra *El último siglo de la España romana (284-409)* (primera edició: Alianza Editorial, Madrid, 1982), el professor J. Arce aborda ara un anàlisi integral de la problemàtica històrica del segle v a la Península Ibèrica. El segle v és un període que ha plantejat tradicionalment nombrosos problemes als especialistes, tant per la limitada quantitat d'informació disponible als textos escrits com per la dificultat de valoració de la documentació arqueològica. Aquest fet s'ha traduït en el fet que el període mai no hagi merescut un anàlisi individualitzat i que només hagi estat tractat com a epíleg de la història de la Hispania romana o precedent de l'època visigoda. Mancava doncs, fins a aquest *Bárbaros y romanos en Hispania*, un examen de conjunt que marqués un punt i apart respecte a la tendència generalitzada a considerar-lo una època extremament convulsa, incoherent i contradictòria.

El volum s'estructura en sis grans capítols, als quals s'afegeixen un pròleg, una introducció i un epíleg. La introducció (pp. 21-29) aborda l'anàlisi crítica de les fonts disponibles per al segle v, entre les quals l'obra d'Hidaci mereix el major protagonisme. Tal com és habitual en els seus treballs, l'autor també té present en tot moment la documentació

arqueològica, tot i que mostra les seves reserves davant la seva utilitat a l'hora de completar la informació de les fonts escrites, fonamentalment a causa de les dificultats de datació estreta (cf. esp. p. 29). El segle v representa certament un període complicat des del punt de vista arqueològic. Les edificacions religioses que poden ser situades amb seguretat en aquest període són encara escasses; de la mateixa manera és difícil ubicar-hi amb precisió materials ceràmics, vidres, accessoris d'indumentària, musivària o escultura funerària.

El primer capítol (pp. 31-149), el més extens, és una visió de conjunt dels esdeveniments polítics que se succeeixen al llarg del segle v. En aquestes pàgines Arce estableix, amb la seva agudesa acostumada, un discurs coherent que revisa de manera minuciosa algunes interpretacions que s'havien instal·lat de forma perenne a la historiografia d'aquest període, la veracitat de les quals cal matisar o rebutjar (les reminiscències apocalíptiques de l'arribada dels bàrbars a Hispania, la presència d'un exèrcit regular romà a la Península, la localització geogràfica de les possessions dels familiars de Teodosi). L'examen d'Arce aporta diverses novetats importants des del punt de vista interpretatiu, especialment pel que fa als episodis lligats a l'arribada de sueus, vàndals i alans, així com la naturalesa del seu establiment a Hispania. Arce planteja la possibilitat, molt versemblant, que aquest establiment s'hagués realitzat en connivència amb les autoritats romanes (representades en aquell moment per l'usurpador Màxim) i que s'hagués concentrat en nuclis de poblament preexistents, principalment en ciutats. La seva tesi que la *Tarraconensis* no presenta assentaments bàrbars continuats fins, com a mínim, la fi del segle, sembla confirmada per l'absència total en aquesta província de materials arqueològics que puguin ser posats en relació amb els bàrbars que travessen els Pirineus a principi del segle v.

En els capítols 2 a 6 (pp. 151-280), l'autor analitza diversos aspectes de la societat, economia, política i cultura de la Hispania del segle v. En tots els casos, el panorama traçat per Arce és el de la continuïtat respecte a les estructures preexistents: l'aparell administratiu romà continua intacte durant bona part del segle v, no tan sols a les províncies subjectes a l'administració romana (*Tarraconensis*, *Insulae Baleares* i *Mauritania Tingitana*), sinó, com es desprèn d'alguns indicis aportats per Hidaci, també a la *Gallaecia* i la *Lusitania* (pp. 193-196). Les ciutats continuen essent el centre econòmic, polític i cultural de la vida a Hispania; és a les ciutats on les figures que progressivament substituiran els governadors romans (bisbes i monarques bàrbars) fixaran la seva residència (p. 231). De la mateixa manera, les transformacions arquitectòniques i funcionals en les propietats fundiàries de tipus *uillae* no han de posar-se en relació amb un període de caos i decadència, o amb l'assentament massiu de bàrbars arribats dels confins septentrionals de l'Imperi (pp. 234-243). Al llarg del segle v, bàrbars, usurpadors, pirates, bisbes i generals mostren la vitalitat de les vies terrestres i marítimes que uneixen els diferents territoris peninsulars amb el continent europeu i l'espai mediterrani (pp. 269-272). Troballes de materials ceràmics procedents del nord d'Àfrica i del Mediterrani oriental confirmen aquest panorama. Algunes evidències de la circulació comercial de produccions d'orfebreria al llarg del Mediterrani completen el modest conjunt d'importacions de productes de luxe a Hispania citat per l'autor (p. 273).

Bárbaros y romanos en Hispania es presenta com una refrescant i necessària proposta renovadora per a la historiografia peninsular, ancorada en una visió quasi apocalíptica del segle v. Les convinents argumentacions d'Arce obliguen a revisar aquesta concepció i a veure el segle v com un veritable període de transició a escala política, econòmica i cultural (p. 281). Aquesta obra representa la cristal·lització a la Península dels corrents renovadors que, gràcies al gran projecte europeu *The Transformation of the Roman World*, han modificat radicalment la percepció que es tenia sobre l'Antiguitat tardana a tot el continent. Especial menció mereix la incorporació al discurs d'Arce de les noves perspectives que les recerques d'historiadors com I. Wood, J. Jarnut, H.-W. Goetz, W. Liebeschuetz i, especialment, el grup format a la Universitat de Viena al voltant del professor H. Wolfram (en què cal destacar la figura de W. Pohl) han aportat sobre el paper dels bàrbaros en la transformació del món romà a l'Antiguitat tardana i que se situen al centre del discurs de *Bárbaros y romanos en Hispania* (cf. esp. les reflexions d'Arce al pròleg, a propòsit de *l'Esperant els bàrbaros* de K. Kavafis, pp. 13-18).

Tal com diu Arce, l'impacte bàrbar a la Península Ibèrica és escàs, essent inexacte parlar de germanisme a la Hispania del segle v (pp. 281-282). Probablement el «germanisme», tal com s'ha entès tradicionalment, mai no va existir enlloc. Contribucions com aquest *Bárbaros y romanos en Hispania* ajuden a eradicar la visió dels pobles bàrbaros com unitats coherents amb una llengua, un dret i una cultura material pròpies i distintes, clarament contraposades a les romanes. El treball d'Arce dóna bons exemples de la inexistència d'una contraposició nítida entre bàrbaros i romans a Hispania. En les seves pròpies paraules, el *rex* és una figura nova en la concepció estatal de l'època, però no s'ha d'oblidar que tendeix a imitar *l'imperator* romà en les seves atribucions (p. 281). En efecte, els reis bàrbaros legislaran, practican l'evergetisme i residiran a ciutats a la manera dels emperadors romans.

Es tracta, en definitiva, d'una obra important, que ofereix una visió àmplia i coherent d'un període mal conegut a tots els nivells i que té la virtut de plantejar nombrosos interrogants i perspectives, que hauran d'estimular el treball de futures generacions d'investigadors.

Joan Pinar Gil

PALOL, Pere de, *El castrum del Puig de les Muralles de Puig Rom (Roses, Alt Empordà)*, Sèrie monogràfica 22, Museu d'Arqueologia de Catalunya (Girona), Girona, 2004, 116 p., 131 figs.

La prolífica e importante obra científica del profesor Pere de Palol se ha cerrado con la publicación de este primer monográfico sobre el *castrum* visigodo del Puig Rom en el Puig de les Muralles, Roses (Alt Empordà), dado que «*el mestre*» nos dejó el pasado 4 de diciembre. El volumen incorpora la totalidad de trabajos arqueológicos realizados en el yaci-